

תרגול לקראת בחינת הבגרות בהיסטוריה

בית שני – שאלות ותשובות

1. הצג את הקשיים של שליטי בית חשמונאי בתחום הדמוגרפי, כלכלי, פוליטי

מלכי בית חשמונאי הצליחו להשיג עצמאות מדינית (החל מתקופת שמעון) ולבסס את המדינה החשמונאית. אולם, בצד כל ההישגים הללו התנהל במשך כל התקופה קשיים חיצוניים ופנימיים בתחומים שונים:

קושי דמוגרפי-

- א. האוכלוסייה ביהודה גדלה מאוד והפכה לצפופה מאוד, עקב הגבולות הצרים של הממלכה. והיה קושי לאכלס את כל היהודים בשטח קטן, לכן יצאו שליטי בית למסע כיבושים להרחבת הארץ.
- ב. עם הכיבושים התווספו למדינה נוכרים רבים ונוצרה בעיה חדשה שמספר הנוכרים עלה על מספר היהודים וחשש מפני רוב נוכרי בארץ.

קושי פוליטי דיפלומטי:-

- א. בתקופת החשמונאים שלטו באזור שליטים וממלכות כגון: בית סלווקוס ששלט בסוריה, בית תלמי במצרים, האימפריה הרומית שהחלה להתעצם ברחבי הים התיכון והעמים הנוכרים שישבו מסביב ליהודה. השליטים החשמונאים נאלצו לתמרן בין הכוחות הפוליטיים הפעילים באזור ולקשור קשרים עימם.
- ב. השליטים החשמונאים גם נאלצו לתמרן בין השליטים בתוך בית סלווקוס כך עשה יונתן שנאלץ לתמרן בין אלכסנדר בלס ודימטריוס הראשון.
- ג. קושי נוסף, שנבע מהגדרת תפקיד המנהיג. ממלכת יהודה הוקפה בממלכות שבראשם עמד מלך שריכז בידיו את כל סמכויות השלטון. כדי להשתלב כחלק מממלכות האזור נוצר צורך גם בהגדרה מחודשת של תפקיד המנהיג. ולא להסתפק במנהיג שהוא מצביא בלבד כמו שהיה יהודה המכבי.

קושי כלכלי

- בין הנוכרים ליהודים שררה מתיחות רבה על רקע תחרות כלכלית.
- 1- האיכרים היהודים והנוכרים נאבקו זה בזה על שטחי עיבוד חקלאיים ועל קביעת מחירי התוצרת החקלאית.
- 2- הסוחרים הנוכרים בערי החוף התחרו עם הסוחרים היהודים על המסחר. מאחר והיהודים התיישבו בערים הלניסטיות שלא היו בשליטת בית חשמונאי היה צורך לסייע להם.

2. הצג את הישגיהם של שליטי בית חשמונאי ? (כלומר, כיצד התמודדו שליטי בית חשמונאי עם הקשיים)

הישגים טריטוריאליים – שליטי בית חשמונאי יוצאים לכיבושים ולהרחבת גבולות הממלכה מכמה

מניעים:

- 1- כדי להחזיר את נחלת אבותיהם .
- 2- לשם הרחבת השטח ומציאת פתרון לבעיית הצפיפות.
- 3- מטרה כלכלית, שמעון מ פתח את **המסחר ואת כלכלת הממלכה** וכובש את יפו (ששוכנת לחוף הים התיכון), מחבר אותה לירושלים, ובכך מסייע בפיתוח המסחר הבינלאומי מעבר לים
- 4- גם אלכסנדר ינאי, שבימיו מגיעה הממלכה לשיא גודלה, נכבשות כל ערי החוף ועוד ערים מעבר לירדן. בכך הוא מגדיל את האפשרויות הכלכליות ומסייע ליהודים שסבלו מהצקות מצד הנוכרים על רקע כלכלי .
- 5- הרצון להוכיח למלכים האחרים ולרומא כי הם בעלי עוצמה צבאית, והיות באותה תקופה האמינו כי מלחמות והישגים צבאיים מגדילים את כוחם של השליטים.

• **הישג דמוגרפי -**

במסגרת הרחבת גבולות הממלכה, נוספו לארץ נוכרים ומספרם גדל. החשמונאים ששאפו להפוך למדינה בעלת צביון אתני יהודי, נקטו בדרך: **1- של לחימה ביישובי הנוכרים 2- בגירושם 3- נקטו במדיניות גיור הנוכרים.** (כך עשה שמעון שגרש את תושבי יפו וגזר ויוחנן הורקנוס שגיר את האדומים)

הישג בתפקיד המנהיג- בעקבות העובדה שבכל הממלכות מסביבם שולטים מלכים, ובהשפעת התרבות

ההלניסטית, גם החשמונאים מבצעים שינוי בצורת השלטון .

משלטון של מצביא מתרחב השלטון בהדרגתיות לשלטון של מלך עם הרחבת סמכויות שלטוניות .

השינוי החל בימי **יונתן** שהתמנה גם לכהן גדול נוסף על היותו מצביא.

אחיו **שמעון** הפך באישור העם למנהיג מדיני (מושללנשיא), כהן גדול, ומפקד הצבא והוריש את סמכויותיו

לבניו וזה העניק בסיס חוקי לשלטון בית חשמונאי ואולם שמעון לא הפך למחוקק או שופט וגם לא למלך.

יהודה אריסטובולוס, הפך את עצמו למלך וזה היה מנוגד למסורת היהודית שלפיה מלך הוא רק מבית דוד

ינאי היה למלך ולקח לעצמו סמכויות חקיקה ושיפוט

יהודה אריסטובולוס וינאי רצו להדמות למלכים ההלניסטים ואימצו את צורת השלטון שלהם שהיו שליטים

מוחלטים.

חצר המלוכה שלהם קיבלה אופי הלניסטי ואימצה את התרבות ההלניסטית שכללה משתאות ואולם, כל המלכים היו גם כוהנים גדולים שחיו לפי חוקי התורה וקיימו מצוות. גם אשתו של ינאי כיהנה כמלכה (אולם, את הכהונה נתנה לבנה הבכור הורקנוס השני ואת הפיקוד על הצבא לבנה הצעיר אריסטובלוס השני).

הישג בתחום הצבא-

מעבר מצבא מתנדבים יהודי לצבא שכירים –

יהודה המכבי ניהל את מלחמותיו בעזרת **צבא של מתנדבים** איכרים שנלחמו למען הדת וכאשר הסתיימו הקרבות שבו רובם לכפרים ולעבודת האדמה. יונתן החשמונאי קיבל רשות ממלך סוריה דמיטריוס ה-1 לגייס **צבא לאומי לצורך הגנה**. החל מתקופת יוחנן הורקנוס ואילך השתנה את אופי הצבא, ובנוסף לצבא הלאום הוקם **צבא שכירים** שנלחם לצד היהודים וזאת כדי הצליח במסעות הכיבושים וכן תוצאה של השפעת התרבות ההלניסטית (ברוב הממלכות הלניסטיות היה נהוג לגייס צבא שכירים שכזה).

כריתת בריתות –

יהודה המכבי **כרת ברית הגנה עם רומא** וזאת משום שהבין שברית זו תעזור לו להמשיך ולהילחם נגד השלטון הסלווקי. יונתן ושמעון חידשו את הברית ואף כרתו ברית עם ספרטה וכמוהם גם יוחנן הורקנוס שהידק את הקשרים גם עם מלכות תלמי במצרים ואתונה. בימיו של ינאי לא חודשה הברית עם רומא והוא העדיף לקשור קשרים עם אויביה של רומא במזרח הים התיכון כמו הפרתים וממלכת פונטוס. מה שהוביל כנראה להחלשותה של ממלכת החשמונאים.

היחס לתרבות ההלניסטית

המרד של יהודה המכבי פרץ על רקע של גזירות דת ומאבק עיקש בתרבות ההלניסטית. גם יונתן ושמעון נאבקו בכל סממן הלניסטי וכיבוש החקרה היא ההוכחה, למרות שעל אף מלחמתם בתרבות קבעו חגים לציון ניצחון צבאי כפי שנהגו ההלניסטיים (יום ניצחון ניקטור ויום כיבוש החקרה נקבעו כחגים). החל מתקופת יוחנן ניתן לראות השפעה הולכת וגוברת של התרבות ההלניסטית ואימוץ סממנים הלניסטיים באופי השלטון. כגון: **אימוץ שמות יוונים** - יוחנן הורקנוס, יהודה אריסטובלוס, אלכסנדר ינאי.

ריכוז רב של סמכויות בידי המנהיג , החזקת צבא שכיר , וניהול חצר מלוכה בדומה לחצר של מלך הלניסטי כפי שנהג אלכסנדר ינאי .
יש לציין שיחד עם זאת נלחמו השליטים בעבודה זרה ושמרו על כל מצוות הדת היהודית.
שינויים אלו היו חלק מהניסיון של החשמונאים לשמור על עצמאותם ולהשתלב במרחב ההלניסטי שסביבם.

3. הצג את הכיתות בתקופת בית חשמונאי (מקור השם, מוצאם, עיקרי המחלוקת ביניהם)

משפט פתיחה: הצדוקים והפרושים היו שתי קבוצות (כיתות) שונות של זרמי היהדות בימי "בית שני". על הצדוקים נמנו הכהונה הגבוהה והמעמדות העליונים ואילו הפרושים, היו ממשיכיהם של החסידים, בני השכבות העממיות. הקבוצות הללו התקיימו מתחים חברתיים-דתיים והם נחלקו ביניהן בשאלות בעניין מהות הדת היהודית .

הפרושים: מקור שמם - נקרא ע"י מתנגדיהם על שום שלדעתם נבדלו כלומר פרשו מהציבור בענייני הקפדה על טומאה וטהרה פרשו מן הציבור. סברה אחרת לשם הוא על שום שעסקו בפירוש לתורה שבכתב. (למעשה הם לא פרשו מהציבור אלא היו מעורבים בחיי הציבור וזכו להערכה והערצה מצד רוב הציבור היהודים)

מוצאם - ממשיכי דרכם של החסידים מתקופת גזירות אנטיוכוס, הם היוו את הקבוצה הגדולה בעם-מנהיגי הפרושים היו תלמידי החכמים לומדי תורה שהיו מורים או דיינים ואליהם הצטרפו רוב העם פשוטי העם איכרים, בעלי מלאכה וצאצאי מתגיירים.

עיקרי האמונה של הפרושים:

1. האמינו בתורה שבכתב ובתושב"ע שהם הלכות שתיקנו חכמים ולא נכתבו בתורה במפורש.
2. לפי תפיסתם בעזרת לימוד התורה והקפדה על מצוות כל אדם יכול להגיע לדרגה של קדושה.-זה לא שמור לכהנים בלבד.
3. האמינו בגזרה קדומה - שהיא רצון האל והיא נגזרת על האדם מראש. אך גם האמינו שלעיתים יש אפשרות לאדם להשפיע על גורלו, בכך שהוא בוחר את דרכו מעשיו,
4. הפרושים האמינו בהישארות הנפש לאחר המוות וממדיניות של שכר ועונש בעולם הבא על מעשיו של אדם בעולם הזה.

צדוקים- מקור שמם- רובם של הצדוקים נמנו ממשפחת בית צדוק כוהן גדול ומכאן שמם .

מוצאם- הצדוקים הם הקבוצה השניה בגודלה, שכבה דקה של אצולה בעם, הם תפסו את תפקידי המפתח, שמשו כשרי צבא, נמנו על הכהונה הגדולה והיו עשירי יהודה הם היו בעלי השפעה פוליטית וכלכלית חזקה .

עיקרי אמונתם של הצדוקים:

1. לכל אדם יש בחירה חופשית וגורלו תלוי רק בעצמו בתבונתו ובמעשיו ללא קשר לגזירה קדומה
2. אין השארות של הנפש לאחר המוות, תחיית המתים או מדיניות של שכר ועונש בעולם הבא
3. האמינו רק בתורה שבכתב ובחוקיה, התורה היא המחייבת את העם היהודי והדרך היחידה לעבוד את האל היא במקדש.
אנשים אלו מילאו את התפקידים הבכירים בממלכה (מושלי מחוזות, מפקדי צבא, מפקדי מבצרים, ואנשי מנהל והיו בידיהם קרקעות).

האיסיים-

מקור שמם- נקראו טהורים בשפה היוונית, על שום שנהגו בהקפדה על טומאה וטהרה

מוצאם- אנשי מדבר יהודה, פרשו מהחברה היהודית לאחר מינוי יונתן לכהן גדול, התיישבו בעיקר באזור קומראן שבים המלח, היה קשה להתקבל לכת וכל מועמד היה צריך לעבור תקופת מבחן של שלוש שנים שבהם היה נדרש לציית באופן מוחלט למנהיג.

האיסיים התחלקו ברכושם שהיה בסיסי ביותר ועסקו בחקלאות ובמלאכה. הם התנגדו לעיסוק במסחר שנחשב לתאוות בצע ורוב הזמן הם עסקו בתפילות טבילות לצורך היטהרות ארוחות משותפות ועבודה.

עיקרי אמונתם של האיסיים - האיסיים לא האמינו בתורה שבעל פה רק בתורה שבכתב, האמינו בהשגחה אלוהית ובגזירה קדומה שניתנה לאדם בלבד ללא יכולת בחירה חופשית. האמינו בהישארות הנפש ובעולם הבא. אימצו את לוח השמש בשונה מהפרושים והצדוקים ששילבו בין לוח השמש והירח.

4. הצג את מערכת היחסים ששררה בין הכתות לשליטי בית חשמונאי

הצדוקים- בין שליטי בית חשמונאי לצדוקים שררו יחסים טובים והדוקים **האיסיים**- האיסיים התעלמו משליטי בית חשמונאי ולכן פרשו למדבר יהודה וסרבו להכיר בהם כשליטים. **הפרושים** - בתחילה גילה העם יחס של אהבה וכבוד לחשמונאים, ואולם, ככל שהתרחבו הכיבושים נוצר פער בין השכבה העשירה שנהנתה משלל הכיבושים, לעומת שכבת איכרים שנטל המיסים והצורך לממן את הצבא רושש אותם, וכן בשל השפעת התרבות ההלניסטית על שליטי בית חשמונאי.

הקרע החל בתקופת יוחנן הורקנוס זאת על רקע רצונו של יוחנן לחזק את מעמדו כשליט יחיד ולקחת לעצמו סמכויות חקיקה ושיפוט כמו המלכים ההלניסטים, הצדוקים מצדם ראו בברית עם החשמונאים אמצעי להחזרת עמדת השפעה פוליטית ביהודה.

הקרע החמיר בימי ינאי בעקבות התגברות תהליכי אימוץ התרבות ההלניסטית ע"י אנשי המלך, וההתרחקות מחוקי התורה שעל פיהם הייתה אמורה המדינה להתנהל.

הפרושים התקשו להשלים עם העובדה שינאי מינה את עצמו למלך ולכוהן גדול למרות שלא היה מבית דוד, וכן בשל יציאותיו הרבות למלחמות שעלו כסף רב והכבידו על העם וזאת ללא שיתוף של הסנהדרין. ינאי אימץ את עמדותיהן ההלכתיות של צדוקים למרות שההלכה של הפרושים הייתה מקובלת על העם.

על רקע זה פרצה מלחמת אחים בין ינאי ואנשיו לבין הפרושים בימי שלומציון התחזק שיתוף הפעולה עם הפרושים, והיא פעלה להפרדה בין הצבא והמלוכה לכהונה כד לרצות את הפרושים.

5. א. הסבר מהו מלך חסות? ומה סמכויותיו וחובותיו? 5/

ב. הסבר מדוע בחרו הרומאים בהורדוס כמלך חסות?

מלך חסות-מלך שסמכויותיו מוגבלות והוא כפוף ישירות לקיסר הרומאי. בעל סמכויות בתחום הפנים וללא סמכויות חוץ: * אפשרות לגייס צבא קטן לצרכי ארגון הארץ. * ניהול משק הכספים ועמידה בראש המערכת הכלכלית והמנהל הציבורי ביהודה * היה בעל הסמכות העליונה בתחומי שיפוט וחקיקה ביהודה.

* כמלך חסות נאסר עליו לנקוט במדיניות חוץ עצמאית ולפעול נגד האינטרסים של רומא.

ב. הרומאים העדיפו את הורדוס מלך חסות

א. הורדוס נתפס בעיניהם בעל ברית :
נאמן ששנא את בית חשמונאי-המשפחה שרומא ראתה בה אויב, והורדוס יהיה האיש שיוכל לנטרל אותם. כמו כן הרומאים מינו אותו והוא תלוי ברומאים, ולכן סברו שלא ימרוד בהם

ב. הורדוס הוכיח להם כאשר היה מושל הגליל, כי הוא יודע להילחם ביד קשה במפירי חוק. ג. רומא רצתה שיהיה ביהודה שליט נאמן שיוכל לשמור על האינטרסים שלה ולהגן על האזור מפני פלישות של אויבים ממזרח (בעיקר הפרתים) ד. שלטון של מלך מקומי יביא לחסכון במשאבים כספיים וארגוניים, שהרומאים היו נדרשים להשקיע אם היו ממנים נציב רומאי שהיה צריך לשלוט ביהודה בעזרת צבא רומאי.

ה. הורדוס אהד את התרבות ההלניסטית והרומאים קיוו שיסייע להם בהפצת התרבות ההלניסטית במזרח

ו. המינוי מונע חיכוך בין הרומאים לאוכלוסייה היהודית ויוכל למנוע מרידות.

6. הצג את מאפייני שלטונו של הורדוס

א. נאמנות לרומא ולשליטיה

הורדוס הקפיד על צייתנות מוחלטת לקיסרי רומא, והשתלב בסדר העולמי הרומאי ופיתח במרץ את התרבות ההלניסטית ואף נטל חלק פעיל בפעולות. הוא בנה קשרים הדוקים עם קובעי המדיניות ברומא, ובמיוחד עם הקיסר אוגוסטוס. אשר העריץ אותו, לכבודו בנה ערים ומקדשים, למשל, סבסטיה וקיסריה, השתתף בפולחן הקיסר, וזכה לקבל את התואר "אוהב הקיסר" ו"אוהב הרומאים". הוא גם הושיב בערים אלו חיילים רומאים משוחררים חילק להם קרקעות ובכך הראה את הנאמנות שלו לרומא.. הוא גם טיפח יחסי אימון בינו לבין המצביא הרומאי, ונהג להתייעץ עמו ולהתחשב בדעתו בכל עניין.

ב. תמיכה באוכלוסייה ההלניסטית בארץ ישראל הורדוס ראה את עצמו שליט הלניסטי וטיפח את האוכלוסייה הלא יהודית בארץ ישראל. הוא היה זקוק לה לגיוס כוח אדם לצבאו וככוח התומך במדיניותו ההלניסטית ולכן העדיף אותם על היהודים והכריע ברוב הפעמים לצידם. הוא בנה עבורם ערים הלניסטיות סבסטיה וקיסריה. הערים ניבנו על פי מתכונת הערים ההלניסטיות עם מקדשים, שווקים, גימנסיון, מרחצאות ותיאטראות. הקמתן של הערים הללו החלישה את הערכים היהודיים. חיזוק האוכלוסייה הלא יהודית הגביר את התסיסה בין יהודים לנכרים בכל רחבי הארץ

ג. חיסול שרידי החשמונאים והאצולה ביהודה, התערבות בסדרי הכהונה והסנהדרין

הורדוס פגע במעמדם של מספר קבוצות בעם היהודי שהיו בעלות השפעה וכוח על העם : **בית חשמונאי** – סילוק בית חשמונאי ממשרות שלטוניות ומהכהונה הגדולה, החרים את רכושם ואף רצח חלק מהם (אשתו מרים החשמונאים, אחיה אמה סבה וילדיו מאשתו מרים).
מטרה : הורדוס היה מודע לשנאה של העם כלפיו ולתמיכת העם בבית חשמונאי, לכן ניסה לבסס את מעמדו ע"י החלשת בית חשמונאי באמצעות דיכוי והכחדה.

הכהונה הגדולה היה אחראי על מינוי כוהנים גדולים על אף שלא היו ראויים לתפקידם, הדיח כוהנים גדולים על אף שהמשרה היא קבועה (לכל החיים), גבה מיסים מהכהונים הגדולים.
מטרה : להחליש ולצמצם את מוסד הכהונה הגדולה ולהפוך את מוסד הכהונה לתלויים בו. מדוע ? כי הבין שעניי רוב העם הכהונה קדמה בחשיבותה למלוכה, ומכיוון שחשש לשלטונו רצה לנטרל את כוחה.

הסנהדרין ("מועצת הזקנים" הייתה המוסד הדתי העליון בתקופת בית שני בידיה רוכזו סמכויות משפטיות ומדיניות שנקבעו ע"פ תורת ישראל. וגם הייתה בית מדרש ללימוד תורה) .
הורדוס מינה חברי סנהדרין שנאמנים לו גם אם לא התאימו להיות חברים בסנהדרין, וביטל את הסמכות המדינית שלה .

מטרה: רצה להחליש את הסנהדרין בשל השפעתה על העם וחשש לשלטונו, וכן הושפע מהגישה ההלניסטית שבה המלך הוא שליט יחיד המרכז בידיו את כל הסמכויות .

אצולה- עשירי העם (רובם מהכהונה ומבית חשמונאי), הורדוס רצח חלק מהם ולחלק לקח את רכושם ורושש אותם. ובמקומם הביא יהודים מהגלות והעניק להם אדמות ורכוש ויצר אצולה חדשה.
מטרה: חשש שמשפחות האצולה הישנות לא נאמנות לו לכן יצר משפחות חדשות שיהיו נאמנות לו ולא יחשוש מהם

לסיכום העם לא אהב את הורדוס כי נתפס ע"י העם כמי שתפס את השלטון באלימות והדיח את השלטון הלגיטימי של החשמונאים, גם בשל מוצאו האדומי לא הסכימו היהודים לקבלו כמלך עליהם(אסור על פי חוקי הדת). כמו כן משטר העריצות שהנהיג: הרציחות והאלימות להשגת מטרותיו הפוליטיות, התערבותו בדת ונטיותיו לצד הנוכרים ורומא הפכו אותו לשליט שנוא (דוגמא להתערבות בתחום הדת : חוק הגנבים שאיפשר למכור לעבדות בחו"ל גנבים יהודים- דבר שהעמיד בסכנה את המשך יהדותם, תלה פסל של נשר רומאי מעל שער בית המקדש).

1. **מפעלי בנייה מפוארים**- הורדוס הקדיש את רוב זמנו להקמת שורה של מבנים מפוארים ברחבי הארץ, וזאת משום שנאסר, כמלך חסות, עליו להתעסק בענייני צבא חוץ ובטחון שהיו בתחום אחריותה הבלעדית של רומא.

בין הפעולות העיקריות שעשה בתחום זה:

- א. פיתוח שטחים חקלאיים- ניסה לשקם את מעמד האיכרים שנפגע מהכיבוש הרומאי, והעביר אותם למקומות שבהן יוכלו לעבד את אדמותיהם, בנוסף, בשנות בצורת קנה הורדוס תבואה והפחית את נטל המיסים.
- ב. הקמת מערכות מסועפות של אמות מים כדי לעביר מים לאזורי התיישבות (דוגמא למערכות מים כאלו הייתה בקיסריה)
- ג. בניית מבצרים וארמונות לשם הגנה על המדינה שיפור דרכים וביצורן, ולהגנתו האישית דוגמא : מבצר וארמון **המצדה** שנועד לשמש מקום מחבוא מפני אויביו, בניית מבצר ההרודיון ליד ים-לשמירת בטחונו(אחר כך יהפוך המקום למקום קברו),

ד. בנית ערים חדשות ושיקום ערים קיימות-לדוגמא קיסריה שהייתה עיר בסגנון יוני רומאי ובמרכזה מקדש לאוגוסטוס קיסר רומא, בנית מושבת חיילים שומרון –סבסטיה, שיפוץ נמל עזה.
ה. בנייה ושיפוץ של בית המקדש-עבודה שנמשכה שמונה שנים תוך הקפדה על בנייה לפי הוראות מהתורה, ועל כך שהבניה תבצע רק ע"י הכהנים.

מדוע הרבה הורדוס במפעלי

בנייה

- לקנות תהילה ופרסום ברחבי העולם ההלניסטי.
- לזכות באהדת שליטי רומא
- לזכות באהדת תושבי א"י באמצעות אספקת עבודה.
- לחזק היסודות ההלניסטים באמצעות בניית מבני ציבור.
- לזכות בתמיכת היהודים על ידי שיפוץ והרחבת המקדש.

6 א. הצג מהם תפקידיו של הנציב כפי שהוגדרו ע"י הקיסר הרומאי:

ב. הצג את מאפייני שלטון הנציבים:

- א. אחראי לסדר הציבורי ביהודה-לצורך כך הוא נעזר בצבא השכירים היווני שגוייס מקרב האוכלוסייה היוונית שהייתה בארץ והייתה נאמנה לרומאים.
- ב. אחראי לגביית המיסים
- ג. עומד בראש המערכת המנהלית של המחוז ובעל סמכות שיפוטית, ברוב פסקי הדין הנציבים נטו לטובת היוונים ולא היהודים.
- ד. פיקוח על חיי הדת של היהודים כולל אפשרות למנות ולהדיח את הכהן הגדול
- ה. בעל סמכות הכרעה בדיני נפשות-יכול להוציא אנשים שהסנהדרין דן אותם למוות, או לתת להם חנינה החל מהפיכתה של יהודה לפרובינקיה שלטו נציבים רומיים בארץ שמונו לתקופה מוגבלת, דפוס שלטונם היה אחיד ומאפייני שלטונם :

פגיעה והתערבות בחיי הדת היהודית הנציבים התערבו בחיי הדת ע"י מינוי כוהנים לא ראויים שקנו את הכהונה בכסף, החזיק את בגדי הכהן הגדול ברשותו ומסר אותם לכהן הגדול רק לטכסים הדתיים בחגים ושבת. חוקקו חוקים שפגעו בדת היהודית וביצעו מעשים שפגעו ברגשות הדתיים של היהודים: דוגמאות (צריך לזכור דוגמא)
הנציב גראטוס מינה והדיח 4 כוהנים גדולים באחת עשרה שנות נציבותו.

הנציב פונטיוס פילאטוס לקח מכספי המקדש בכדי לבנות אמת מים לעיר ועורר את כעס העם, ובתגובה הוא שלח חיילים שטבחו בעם. בנוסף הנציב הורה להכניס לירושלים את נסי הלגיונות הרומיים - שכללו סמלים, דמויות בעלי חיים, ורק לאחר מחאה ומהומות שעוררו היהודים העביר אותם לקיסריה.

הקיסר קליגולה, שמינה עצמו לאל, יצר משבר חמור כאשר הורה להציב פסל זהב בדמותו בבית המקדש

הנציב פלורוס רצה להוציא כספים מאוצר המקדש, הוא יזם פרובוקציה של חייליו בירושלים מול האוכלוסיה על מנת לנצל את ההזדמנות ולהיכנס לבית המקדש ולבזוז אותו. חייליו החלו לטבוח באוכלוסיה היהודית ולמרות פניות אליו הוא לא נתן להם הוראה להפסיק. המתקוממים כנגד פלורוס שחששו מפני חדירה למקדש חסמו את המעברים ופלורוס נאלץ לסגת מהעיר.

עושה כלכלי ומעשי שחיתות:

הנציבים מונו לתקופת זמן מוגבלת, וניצלו את תקופת השירות הקצרה שלהם בפרובינקיה בכדי להתעשר ולצבור הון, הם נהגו בשחיתות, אכזריות, עשקו ונטלו שוחד. לצורך כך, הטילו מיסים כבדים שהיוו נטל כלכלי כבד. גובי המיסים הכבידו בנטל המס: מס קרקע - בתמורה לקרקעות שהיו עכשיו של רומא, מס גולגולת, מס יבול, מס על יבוא ויצוא. וכל מיני הגבלות שונות. למשל הגבלה על יצוא תבואה רק לרומא. על התושבים הוטל לספק מגורים, מזון, חומרי דלק ומספוא לפקדי הנציב ולחייליו. חיילים רומאים היו מגיעים לעתים לכפרים ומחרימים ושודדים יבול. הנציבים שיקמו וחיזקו את הערים ההלניסטיות שקיבלו גם שטחי חקלאות ע"ח היהודים והחמירו את בעיית המחסור בשטחי העיבוד החקלאי שעמדו לרשות היהודים. הנציבים שהוצבו בארץ-ישראל שדדו גם את בית המקדש ועוררו בכך זעם רב של היהודים נגד השלטון הרומי.

העדפת הנוכרים - כל הנציבים הרומאים גילו יחס עוין כלפי היהודים בארץ-ישראל ואהדה כלפי האוכלוסייה הנוכרית שבה. היחס העוין התבטא בטיפול נוקשה של חיילים רומיים ביהודים ואי-עשיית צדק במקרה של סכסוכים בין יהודים לנוכרים.

דוגמא בולטת לכך היא ארועי קיסריה- אירועי קיסריה: הניצוץ אשר הדליק את הדליקה היה בקיסריה. התושבים הנוכרים בעיר קיבלו מעמד של אזרחים רומים, דבר שפגע מאוד ביהודים שביקשו מהנציב לבטל את המעשה. הם טענו שקיסריה היא עיר יהודית כי הורדוס בנה אותה. הנציב לא הסכים והקיסר הרומי פסק שקיסריה אינה עיר יהודית. בעיר פרצו מהומות בין היהודים לנוכרים, החלו מעשי אלימות קשים, אלפי יהודים נטבחו, והאירועים התפשטו לערים נוספות. בעיר התקיים טבח ע"י החיילים הרומאים, שהורשו על ידי הנציב להרוג ולבזוז את היהודים בעיר. יהודים נאסרו עונו ונצלבו.

פעילות הנציבים נגד תנועות משיחיות ומורדים:

תחושת התסכול והייאוש בתקופה זו גרמו להתפתחות התופעה של הופעת נביאי שקר ומשיחים, שהבטיחו גאולה. תקופה של מצוקה יוצרת ציפייה לגאולה והמונים נסחפים אחרי הבטחות אלה. הנציבים הרומאים שראו בכך סכנה לשלטון מתוך חשש לערעור הסדר דיכאו ביד קשה את המרידות ואת התנועות המשיחיות. בעיני הנציבים המורדים נתפסו כסכנה לסדר הציבורי מאחר וגרמו להתרגשות ההמונים שעשויה להיפך למהומות.

דוגמא :

1. בתקופת נציבותו של פונטיוס פילטוס נצלב ישו על רקע האשמתו ע"י הרומים בהתיימרות להיות "מלך היהודים" וזוהי מרידה בשלטון.
2. בימי הנציב פאדוס הופיע נביא שהבטיח לבקוע את מי הירדן ולהוליך את הציבור בחרבה- הנציב הורה להרוג אותו וקבוצה גדולה מהמתקבלים עימו.
3. בימי הנציב פליקס הופיע נביא "הנביא המצרי" שאסף מאמינים רבים על הר הזיתים בירושלים והבטיח לבקוע לפניהם את חומות העיר. החיילים הרגו אותו ורבים מהקהל שהתאסף סביבו.

7. ציין והצג את הגורמים שהובילו לפרוץ המרד הגדול

החל משנת 44 לספירה חלה הרעה ניכרת ביחסים בין השלטון הרומאי ליהודים, והתחוללו

התנגשויות בין שני הצדדים. **בתקופה זו:**

1- גדל עול המיסים על היהודים,

2- התגברו יחסי האלימות בין היהודים לנוכרים שחיו בא"י

3- פרצו עימותים בין מתפללים לחיילים.

ההתדרדרות במצב הובילה לפרוץ "המרד הגדול" הסיבות לכך:

א. פגיעה בחיי הדת וברגשות הדתיים של היהודים (גורם דתי)

הנציבים הרומאים ששלטו בתקופת הנציבות השנייה, במשך 22 השנים לפני פרוץ המרד (44 –

66), נקטו בפעולות שפגעו בחיי הדת של היהודים וברגשותיהם הדתיים:

- לקיחת כספים מאוצר המקדש.
- פגיעה בתפקיד הכהן הגדול באמצעות מינוי כוהנים גדולים לכל המרבה במחיר.
- הצבת חיילים רומיים בבית המקדש בימי חג, דבר שהוביל לעימותים אלימים בין מתפללים יהודים לחיילים רומאים והזעם גבר לאחר ריבוי מקרים בהם חיילים רומאיים שהוצבו בבית המקדש הפגינו חוסר כבוד כלפי היהודים והדת היהודית (למשל: כאשר התאסף העם בחג הפסח בחצרות המקדש, חשף את עצמו בצורה מגונה אחד החיילים שניצב מעל לחומה, וחירף את אלוהי ישראל. במקרה אחר קרע חייל רומי ספר תורה ושרפו).

ב. המתח שבין היהודים לנוכרים בא"י עקב אפליית הנוכרים לטובה בידי השלטון הרומי(גורם

חברתי ניתן לראות זאת גם גורם פוליטי

מאז תחילת שלטונם ביהודה נקטו הרומאים במדיניות המעניקה עדיפות לאוכלוסייה הנכרית – אלילית בארץ ישראל במטרה לחזק את התרבות ההלניסטית בא"י.

כתוצאה מכך הלך וגבר המתח בין האוכלוסייה היהודית ובין תושביה הנוכרים של הארץ, אשר בזו לדת ישראל המונותאיסטית (אמונה באל אחד) ודבקו בתרבות האלילית-הלניסטית. (מרובת אלילים)

יחסי האיבה גרמו לא אחת להתפרצויות אלימות בין שני הצדדים, כשברוב המקרים התערבו הנציבים הרומיים לטובת התושבים הנוכרים, וגרמו בכך למרירות עזה בקרב היהודים.

למשל: התערבות הקיסר הרומאי נירון בוויכוח בין היהודים לעובדי האלילים בעיר קיסריה בנוגע לזהות העיר, וקביעתו בעד עובדי האלילים שקיסריה אינה עיר יהודית.

ג. מצוקה כלכלית קשה והעמקת הקיטוב החברתי (גורם חברתי ולאומי)

המוני העם ביהודה סבלו ממצוקה כלכלית קשה, תוצאה של :

* מיסוי כבד מצד השלטון הרומי, כולל מעשי עושק מצד הנציבים הרומיים המושחתים אשר ניסו להתעשר בכל מחיר לפני תום מועד שירותם ביהודה.

* נישול איכרים מעל אדמתם, לאחר שלא עמדו בנטל המיסים והחובות ומעבר המוני איכרים אל הערים.

* אבטלה כבדה בערים עם סיום מפעלי הבנייה הגדולים של הורדוס.

עקב כך הועמק הקיטוב (פער) החברתי ביהודה בין המוני העם הפשוט לבין בני המעמד הגבוה (שכלל את הכוהנים, בעלי אחוזות וסוחרים עשירים), ונוצרה מתיחות חברתית קשה.

התרומה למרד : מצב זה החמיר את התסיסה בארץ וחיצק את קולם של אלה שקראו לפרוק מעליהם את עול הרומאים.

ד. התגברות הקנאות הדתית והתסיסה המשיחית בקרב היהודים (גורם דתי וגם גורם לאומי)

תקופות של מצוקה יוצרות ציפייה לגאולה, ורבים נשמעו לאנשים שהתיימרו להיות מושיעים או נביאים שהבטיחו שהגאולה קרובה.

הייאוש והתקוות המשיחיות היוו את הבסיס והרקע להקמת הקבוצות הקנאיות וקריאתם למרד ולסילוק השלטון הרומאי מיהודה.

הקנאים הלהיבו את העם, כי שעת הגאולה קרבה ואלוהים יעמוד לצד עמו.

דוגמה לקבוצה קנאית בולטת – הסיקריים (סכינאים)

הקנאים אמנם היוו תנועה לאומית – דתית שדלה בעצמאות לאומית, אך התנועה של הם לא הייתה תנועה מאוחדת ובעצמם היו מפולגים למספר קבוצות.

הסיקריים היו קבוצה קנאית קיצונית בעלת השפעה הגדולה ביותר על פרוץ המרד, לדעתם הכניעה לשלטון הרומי הייתה חטא דתי כי ביטאה את ההכרה באדון אחר חוץ מאלוהים, לכן קראו למרד נגד רומא.

ככל שגברה מצוקתם של היהודים ביהודה כך גברה השפעתם של הסיקריים, והם פעלו לא רק נגד הרומאים

אלא גם נגד נכבדים יהודים שנחשדו כמשתפי פעולה עם הרומאים.

8. הצג את הויכוח בעד ונגד היציאה לצאת למרד

הפיצול בחברה היהודית ערב פרוץ המרד

הנהגה המתונה ניסתה ככל שיכלה למנוע את המרד ומי שהשקיע בכך מאמצים רבים היה אגריפס השני שהיה אחראי מטעם רומא על בית המקדש.

אגריפס נשא נאום בפני תושבי ירושלים ובו ניסה לשכנעם שלא לצאת למרד

נימוקיו של אגריפס

א. גם אם יש נציב רומאי או פקיד רומאי אחד שהוא נוקשה כלפי היהודים, זה לא מעיד על מדיניותם רומא.

כמו כן הקיסר לא יודע על יחסם של הנציבים ולכן אין טעם למרוד דווקא בקיסר.

ב. יש סיכוי שבעוד זמן קצר יתחלף הנציב הרומאי הנמצא בארץ ויבוא מישהו אחר שיהיה יותר נוח

ג. אין לכם נשק וצבא אדיר כמו שיש לרומא ולכן לא תוכלו להתמודד מולם,

ד. אין לכם שום יכולת כלכלית לממן את הוצאות המלחמה או להתחרות בעוצמה הכלכלית הרומאית.

ה. הרומאים שולטים בכל עמי הסביבה ולכן עמים אלו לא יעזרו לכם.

ו. רומא היא המעצמה בעולם ואתם תחת שיעבודם, וזה בחירה של ה' ואין מה להילחם נגד רצון ה'

ז. קיימת סכנה שהרומאים יכניעו אתכם וישרפו את בית המקדש והתוצאות יהיו קשות

מי היה במחנה המתנגדים למרד:

• *אריסטוקרטים בירושלים ובערי השדה כלומר משפחות הכהונה הסוחרים ועשירי העיר ובעלי אחוזות- שהיה להם מה להפסיד אם יצאו למרד.

• *מנהיגי המחנה הפרושי ובעיקר חכמים מבית הלל כמו רבן יוחנן בן זכאי, ורבן שמעון בן גמליאל.

• *אנשים פשוטים שהבינו מה עתיד להתרחש כאשר יפרוץ המרד.

מי שייצג את עמדתם היה אגריפס השני שהיה שליט מטעם רומא על חלק מא"י והיה ממונה על מינוי כוהנים יהודים בבית המקדש.

המחנה הקיצוני - בעד יציאה למרד ברומאים:

מנהיגי המחנה הקיצוני נמנו בעיקר מקרב קבוצת קנאי ירושלים והסקיריים

כל אחת מהקבוצות פעלה בנפרד והן לא היו מתואמות ביניהן.

הקנאים קיוו להצלחת המרד מתוך אמונה דתית שזו מלחמת אחרית הימים שבה יופיע האל ויציל את בני העם שלו, אז יענשו כל הרשעים ולצדיקים יהיה כל הטוב.

למרדנים היו מטרות לאומיות חברתיות וכלכליות: להבטיח חירות דתית, מדינית לאומית, להחליש את

האוקלוסייה הנוכרית בארץ ולשנות את המצב החברתי כלכלי ולהביא ליותר שוויון חברתי בעם.

הנימוקים שלהם:

נימוק דתי - תפיסת מצב השעבוד לרומא כחטא דתי

הקנאים טענו שהשעבוד לרומא אסור על פי התורה, מאחר וליהודים מותר להיות משועבדים רק לאל. על כן סיסמתם הייתה: "חירות או מוות", כלומר הם העדיפו למות ובלבד שלא להשתעבד לרומאים.

נימוק דתי - משיחי

על אף עדיפותה הצבאית הברורה של רומא, האמינו התומכים במרד כי האל יסייע ליהודים לנצח. הם ראו במלחמה נגד הרומאים את מלחמתו של העם הנבחר בעם עובד אלילים, לכן היו בטוחים שהאל לא יאפשר לרומאים לכבוש את בית המקדש (בית ה').

נימוק מדיני – ניצול תקופה של חולשה של האימפריה הרומית

ערב המרד ניתן היה לחשוב שהאימפריה הרומית נמצאת בתקופה של חולשה:

- בראש האימפריה הרומית עמד נירון, קיסר תמהוני ולא פופולרי.
- האימפריה הייתה בעימות צבאי נגד הממלכה הפרתית החזקה (בפרס של היום), והם קיוו שיקבלו ממנה סיוע.

9. הצג את תוצאות ה"מרד הגדול"

המרד נגד רומא הסתיים באסון נורא לעם היהודי בדיוק כפי שחזו הגורמים בעם שהתנגדו לדרכם של הקנאים. תוצאות התבוסה באו לידי ביטוי בכמה תחומי חיים:

משבר לאומי- ביטול האוטונומיה השלטונית:

- רומא ארגנה מחדש את שלטונה ביהודה והציבה בה לגיון צבא קבוע בנוסף לחיילות העזר הקודמים. מונה נציב הכפוף ישירות לקיסר במטרה לפקח באדיקות רבה יותר על האוכלוסייה היהודית. והנציבים הגיעו ממעמד גבוה יותר.
- משרת הכהן הגדול בוטלה ולפיכך לא נותר ליהודי א"י נציג לפני השלטון.
- בעקבות המרד התחזק מעמדן של הערים הנוכריות ורבים מהן זכו להקלות מצד השלטון.
- חוסלה האוטונומיה המשפטית של היהודים (מוסד הסנהדרין)
- מעמדם של היהודים הפך למעמד של נתינים זרים בעלי זכויות משפטיות נחותות.

משבר דמוגרפי- התדלדלות אוכלוסיית הארץ:

- המרד גרם לאבדות עצומות (אין בידינו נתונים מדויקים על היקף ההרג). חלק נהרגו מידי הרומים, חלק כתוצאה ממלחמת האחים בירושלים וחלק מתו כתוצאה מהרעב והמצור שהוטל על הערים. כשהסתיים

המרד, נמכרו חלק מהמורדים לעבדות כפי שהיה מקובל באותה תקופה. אך חשוב לציין שעדיין היו היהודים רוב מספרי.

- המצב הכלכלי הקשה שלאחר המרד והפגיעה במעמדם של היהודים בא"י הביא רבים לרדת מהארץ

משבר כלכלי:

- שנות המרד שיתקו חלק ניכר מהפעילות הכלכלית. הגברים גויסו למאבק וחלק מהשדות ננטשו. בנוסף נקטו הרומאים וגם הקנאים מדיניות של הענשה כלכלית: יבולים הושחתו ועצים נעקרו.
- אחרי המלחמה נקטו הרומאים מדיניות של הפקעת אדמות חלק מהאדמות נמסרו לנוכרים (בעיקר חיילים רומאים) וחלק עברו לבעלות הקיסר עצמו.
- גבר נטל המסים שהוטל על היהודים: מס גולגולת, מס קרקע, דמי אריסות ובנוסף עבודות כפייה. משפיל במיוחד היה מס **שתי הדרכמות** שהטיל הקיסר על כל היהודים בשטחי האימפריה ועל כן כונה גם "**מס היהודים**". המס נועד לאחזקת מקדש יופיטר ברומא ונלקח במקום תרומת מחצית השקל שהעלו היהודים לבית המקדש. מההיבט הדתי ומההיבט הלאומי נתפסה הטלת המס על ידי היהודים כאקט שנועד להשפילם.

משבר חברתי:

- הרס המוסדות וחיסול מעמדות ההנהגה המסורתיות: הכהונה, האצולה ו**הצדוקים** שבסיס כוחם היה בית המקדש איבדו את מעמדם ואת יוקרתם. החורבן העלה את מעמדם של **הפרושים** שמקור עוצמתם היה לימוד התורה וקרבתם לעם הפשוט.
- חיסול הקנאים: הפלגים הקנאים ותומכיהם ברחו מירושלים ולבסוף חוסלו או התאבדו במכור, הרודיון ומצדה.
- פגיעה באחדות העם: המקדש שימש כגורם מאחד לעם היהודי היושב ביהודה ובתפוצות. חורבנו איים לבטל אחדות זו ולהרחיק את יהודי התפוצות מארץ ישראל וזה מזה.
- תחושות ייאוש ואכזבה - החורבן השאיר חלל אדיר בחייה של האומה היהודית - נלוו לו תחושות קשות של ייאוש. יהודים רבים חשו כי האלוהים נטש את עמו..

10. הצג את המשבר דתי עקב חורבן בית המקדש את הביטויים ואת הסכנות

- חורבן בית המקדש מהווה את המכה הגדולה ביותר שספג העם היהודי, שכן בית המקדש שימש כמרכז הדתי, המשפטי והלאומי של הציבור היהודי בארץ ישראל ובגולה. החורבן גרמו לאבל ואווירת ייאוש בקרב היהודים בארץ ובגלות
- החורבן פגע באמונה שהמקדש יעמוד לנצח והאל לא ירשה את חורבנו.

- . החורבן ניתק את הקשר המוחשי בין העם לאל.
- אין דרך לכפרת עוונות. העוונות כופרו באמצעות העלאת קורבנות. נפגם הקשר בין האדם לאל.
- החורבן השאיר את העם ללא מרכז דתי ולאומי, והם חששו שיהיה קשה כך ללכד מחדש את העם.
- היהודים האמינו לפני המרד שהם חיים בדור של גאולה והיה קשה להם לקבל בחזרה את הכיבוש הרומי.
- התמוטטות מוסד הסנהדרין שהיוותה הנהגה דתית - העם לא ידע מי יפסוק הלכות, ינהל משפטים
- תחושת מבוכה ובלבול באמונה בעם- איך יתכן שרומא - מלכות הרשע גברה וניצחה? איך יתכן שה' לא עמד לצד היהודים ובית המקדש נחרב?
- ומצד אחר תגובת הנצרות - הנוצרים פתחו בתעמולה שהם מיצגיה האמתיים של היהדות וכראייה הביאו את התגשמות נבואתו של ישו על חורבן המקדש

הביטויים לצער, לייאוש ולמשבר הרוחני:

- -פגיעה באמונה, בלבול ומצוקה נפשית: רבים סברו כי בלי מקדש ובלי ירושלים טוב המוות מהחיים. החיים איבדו ממשמעותם.
- -קמה קבוצה של "אבלי ציון" שנהגו את מנהגי האבלות הבאים: לא לאכול בשר ולא לשתות יין, לא להתחתן, לא ללדת, לא לזרוע.
- -היו גם יהודים שהתנצרו.
- בימים אלה הופיע רבן יוחנן בן זכאי, שהורה לעם את הדרך לחיים יהודים חדשים גם ללא מקדש וקורבנות.

הסכנות שהיו עלולות להגיע ללא בית מקדש

- סכנה מדינית ופוליטית- בעקבות ביטול משרת "הכהן הגדול", שייצג את היהודים מול השלטון הרומאי. וחיסול שכבת הכהונה שהייתה תלויה במקדש שנחרב, חוסלה שכבת המנהיגות הפוליטית של העם.
- סכנה דתית- בוטלה עבודת הקורבנות לה' והופסק כל הפולחן הדתי בבית המקדש, אשר עד אז נחשב לעיקר ההוויה בדת היהודית – נוצר ריק בדרך הפולחן הדתי ולא היה ברור כיצד ניתן יהיה להמשיך לקיים אורח חיים יהודי.
- סכנה להתפוררות העם- חורבן בית המקדש יצר תחושה של נתק בין ה' לבין העם ושללא בית המקדש אין תכלית לקיום העם. הסכנה הייתה כי אווירת ההלם והייאוש תביא להתפוררותו והיעלמותו של היישוב היהודי בארץ ישראל .

סכנת נטישת היהדות - הצטרפות לזרם דתי אחר (לנצרות שצומחת באותה התקופה).

סכנה לאובדן אמונה - יציאה כנגד אלוהים שנטש את עמו "שהרשה" להחריב את בית משכנו, שבא כביכול לעזרת "הרשעים" - הרומים.

סכנת עזיבת א"י - מתוך חשש מפני הבאות ומתוך ייאוש מהמצב הקשה.

11. הצג את פעולותיו של רבי יוחנן בן זכאי לשיקום העם לאחר החורבן

1. **תיקון תקנות** – חלק מהתקנות הן ל"זכר המקדש" במטרה לשמר את זכר המקדש ולהעתיק מנהגים וטקסים שהיו בעבר לחיים היהודיים "שאחרי", לחיים ללא בית מקדש. וחלק מהתקנות נועדו להסתגל לחיים ללא מקדש.

תקנות זכר למקדש

- **נטילת לולב** - בימי בית המקדש השני נטילת לולב הייתה חלק חשוב מטקס שהתקיים בבית המקדש עצמו במהלכו נהגו הכוהנים לשאת את הלולבים ולהקיף את המזבח. נשיאת הלולבים התקיימה במהלך שבעת ימות חג הסוכות רק בבית המקדש. ובכל מקום אחר רק ביום הראשון של החג. רבן יוחנן בן זכאי התקין תקנה על פיה, כל אדם בכל ישוב ייטול לולב במשך כל ימות החג כזכר לבית המקדש ולחורבן. בכך התאים רבן יוחנן את הטקס הדתי למציאות החדשה בתקווה לבנייתו המחודשת של בית המקדש.
- **בירכת הכוהנים** - בבית המקדש הכוהנים נהגו לברך את העם ב"ברכת הכוהנים" בהלכם יחפים. רבן יוחנן קבע תקנה שעל פיה על הכוהנים לחלוץ את סנדליהם כאשר הם מברכים את הקהל בבית הכנסת. בכך חיזק רבן יוחנן בן זכאי את מעמדו של בית הכנסת ואת עובדת היותו תחליף מוסדי לפולחן האלוהים. יוחנן בן זכאי העביר את קדושת בית המקדש לקדושת בית הכנסת.
- **תקיעה בשופר בראש השנה** - בראש השנה שחל ביום שבת נהגו הכוהנים לתקוע בשופר רק בבית המקדש כחלק מטקס הקרבת קורבנות של ראש השנה. לאחר החורבן התקין רבן יוחנן בן זכאי תקנה שקבעה כי מותר לתקוע בשופר בראש השנה שחל בשבת רק במקום ישיבתו של בית הדין הגדול כלומר ביבנה. בכך חוזק מעמדו של המרכז ביבנה כתחליף לבית המקדש בירושלים.

תקנות להסתגל לחיים ללא מקדש

ריב"ז תיקן תקנות שנועדו לאפשר לציבור להסתגל למציאות החדשה, להתנתק מבית המקדש ולשנות את אורח החיים הישן, לאפשר חיים יהודיים גם ללא בית מקדש

תקנות קידוש החדשים ועיבור השנים - בימי בית המקדש נקבעו ונתקדשו ראשי החודש על ידי מופע הירח (מולד הלבנה) עדים שראו את מופע הירח החדש, הגיעו לבית המקדש ושם לאחר שעדותם נבדקה ואושרה קידשו הכהנים בבית המקדש את ראש החודש כדי שניתן יהיה להכריז על הקרבת קורבנות ראש חודש. לאחר החורבן החליף בית הדין ביבנה את מקומו של בית המקדש. הידיעות על מופע הלבנה וראשיתו של חודש הגיעו על ידי עדים לבית הדין ביבנה וזה היה מפיץ הידיעה לכל הקהילות היהודיות בארץ ישראל ומחוץ לארץ. בכך החליף המרכז ביבנה את בית המקדש בירושלים, כמקדש את ראשי החודש ומחדש את התודעה הלאומית בדבר מרכזיות פולחן הקורבן בבית המקדש.

2. הקמת בית מדרש ובית דין ביבנה

- הפיכת יבנה למרכז רוחני של יהודי א"י והתפוצות כתחליף לסנהדרין בירושלים.
- ריב"ז **חידש את פעילות הסנהדרין** שעד כה נהגה להתכנס בבית-המקדש.
- ריב"ז הקים ביבנה **בית-מדרש** שאליו הצטרפו חכמים מכל רחבי הארץ. בית-המדרש הפך למקום שבו **לומדים תורה**, ולבית דין שפוסק הלכות ומתקן תקנות.
- באמצעות פעולה זו למעשה הפך בית מדרשו של ריב"ז כיורשה של הסנהדרין בירושלים והלכות שנפסקו שם קיבלו תוקף משפטי.

3. הרחבת פעילותו של בית הכנסת- בית הכנסת הופך להיות המוקד של הפולחן היהודי, בכך ריב"ז רוצה ליצור יהדות שאינה תלויה בקיום המקדש וירושלים.

חשיבות פעולותיו של ריב"ז

1. הוא החדיר בעם את הרעיון שיש נחמה, ושיש קיום לעם ישראל גם לאחר החורבן הוא לא נכנס לחוסר מעש כתוצאה מהמשבר הנפשי בעקבות החורבן, והוא גם לא נתפס לאמונה שבית המקדש עומד להיבנות בקרוב. כשהמון אנשים נכנסו לייאוש, - וחייהם איבדו משמעות,
2. הוא הקים ביבנה מסגרת הנהגה חלופית- בית המדרש ובית דין, שהפכו להיות התחליף למרכז הרוחני בירושלים. לאחר שמסגרות הנהגה הישנות (כהונה וסנהדרין) התמוטטו
3. **הקמת מסגרת רעיונית דתית חדשה**- מסגרת שתאפשר לעם חיים לאומיים- דתיים גם בלי מקדש, אלא על **תורה, עבודה, וגמילות חסדים**

12 הצג את עיקרי פעולותיו של רבן גמליאל

1. העמדת התפילה, לימוד התורה וגמילות החסדים כדרך חלופית לעבודת הקרבנות העבודה

שבלב" כאלטרנטיבה "לעבודת הקרבנות"

התפילה – א- קביעת מועדים לתפילה,

ב - הוספת תפילת ערבית

ג- "תפילת 18" נקבעה כתפילת חובה מידי יום ביומו.

ד- בית הכנסת החל לתפוס מקום מרכזי בחיי היהודים מעין "מקדש מעט"

בית המדרש ביבנה הכשיר חכמים להוראת התורה.

בימי חכמי יבנה הוקמו בתי מדרש רבים בהם לימדו תורה ולמדו תורה. התורה הפכה לחלק מרכזי בחיי הפולחן היהודי.

גמילות חסדים כמצווה שבאה ככפרת עוונות, במקום קרבן חטאת וכסגולה לחיים ארוכים.

2. יום הכיפורים – במקום הקרבת "קרבן כפרות" נקבע יום זה כיום של חשבון נפש וחזרה

בתשובה.

חג הפסח – במקום "קרבן הפסח" ו"העלייה לרגל" נקבע שהחג יוקדש למצוות "והגדת לבנך" -

קריאת ההגדה, אכילת מצה ומרור.

ימי צום לזכר המקדש – צומות שהתבטלו חודשו בתקופת יבנה

ג' תשרי – צום גדליה, י' טבת – ציון תחילת המצור על ירושלים, י"ז בתמוז - פריצת חומות ירושלים.

ט' באב נהפך ליום אבל על חורבן הבית הראשון והבית השני, המיוחסים לאותו תאריך. התבסס מנהג

העלייה לירושלים ב-ט' באב להתאבל על החורבן

2 פעולות שנועדו לליכוד העם היהודי

א- נקבעה מערכת הלכתית אחידה – כדי שלא ייוצרו תורות שונות בעם וקביעת דרכים לפסיקת

ההלכה, על פי "בית הלל" ואיחוד העם סביב הזרם הפרושי.

ב- העמקת הקשר בין יהודי א"י ליהודי התפוצות – נשלחו שליחים, מונו דיינים וחכמי תורה.

ג- בית הדין הגדול ביבנה החליף את "הסנהדרין" ופיקח על בתי הדין המקומיים ועל הסמכתם של

חכמים ודיינים

ד- קביעת לוח שנה אחיד - דבר שהחל בו כבר ריב"ז. לוח שנה אחיד ליהודי א"י והתפוצות

3 מאבק בנצרות –

המרכז ביבנה גזר להרחיק את הנוצרים מן היהדות ולאסור על יהודים להחזיק או לעיין בספרי הבשורה הנוצרית.

הרחקת הנוצרים מהחברה היהודית באמצעות פעולות שונות

בהן קביעת "ברכת המינים" ("ולמלשינים אל תהי תקווה, וכל המינים כרגע יאבדו, וכל אויבי עמך מהרה יכרתו, והזדים מהרה תעקר ותשבר) בברכה זו יש למעשה קללה שמכוונת ליהודים הנוצרים. ותפילה זו נוספה לתפילת שמונה-עשרה.

במטרת הברכה להרחיק את הנוצרים מבית-הכנסת ומכלל ישראל

13. הצג את הסברים (הגורמים) השונים למרד בר כוכבא :

1 סיבות פוליטיות דתיות : הנסיון לבנות עיר אלילית על חורבות ירושלים:

הקיסר אדריאנוס החליט להקים בירושלים עיר נכרית: **אליה קפיטולינה**. עיר הלניסטית חדשה ובתוכה מקדש לאל זאוס- יופיטר על הר הבית, דבר זה עורר ביהודה את הרוחות לחידוש המאבק עם רומא.

גזירת המילה - אדריאנוס אסר על קיום ברית מילה מפני שהבין שהמילה מבדילה את היהודים מהעמים האחרים. מבחינת היהודים ברית המילה היא סימן מוחשי לברית בין העם לאלוהיו ולכן הם ראו בגזירה זו התגרות שקוממה אותם.

2. סיבות משיחיות

התקוות המשיחיות לאחר חורבן הבית לא נעלמו. המשיח הצטייר בעיני העם כמלך שיעמוד בראש צבאו של ישראל ויגאל את עמו.

חכמי יבנה, שקמו לאחר מותו של רבן גמליאל, האמינו בביאת המשיח, וחלקם ראו בבר כוכבא משיח, ותמכו במרד. בראש החכמים עמד ר' עקיבא, גדול הדור.

3. סיבות כלכליות: א- היהודים כרעו תחת עול המיסים הכבד לשלטון הרומי: ב- מס גולגולת, מס יהודי,

ג- מיסים להחזקת כלכלת החצר הקיסרית ועוד(בעיקר מס 2 הדרכמות). ד- רבים מהיהודים איבדו את אדמותיהם לאחר המרד הגדול ואף נאלצו לממן את הצבא הרומי שחנה בארץ. לכן הצטרפו איכרים רבים למרד, מתוך תקווה לשפר את מצבם הכלכלי ולהחזיר לידיהם אדמות שנלקחו מהם.

4. השפעה ממרד התפוצות

מספר שנים לפני פרוץ המרד החלו יהודי התפוצות שחיו ברחבי האימפריה הרומית למרוד בשלטון הרומי כי מאסו באפליה מצד השלטון כלפיהם ומהעדפתם את הנוכרים וכן סבלו מהצקות חוזרות ונישנות מצד הנוכרים. מרד התפוצות השפיע גם על היהודים תושבי הארץ והם החלו בפעולות נקם ופגיעה בראשי השלטון הרומי בארץ. מהמרד אומנם דוכא בתפוצה אך האוירה בארץ תססה והכינה את הקרקע לקראת המרד.

14 הצג את מהלך מרד בר כוכבא :

- 1. הכנות למרד-** למרד בר כוכבא קדמה התארגנות מדוקדקת שהתנהלה בסתר וכללה חפירת מערכת תת קרקעית של חדרים, מנהרות ומחסנים, ואגירת מזון. גם עיתוי המרד לא היה מקרי, והוא פרץ אחרי שהקיסר אדריאנוס סיים את ביקורו בארץ. מאחר שכל ההכנות למרד נעשו בסתר, הצליחו המורדים להפתיע את הרומאים, והלוחמים היהודים, שנקטו בטקטיקה של לחימה זעירה (גרילה), הצליחו בתחילת המרד לגרום לאבדות רבות בקרב הכוחות הרומיים, ואלו הזעיקו תגבור רומי נוסף.
- 2. פרוץ המרד: תחילת המרד והצלחותיו-** בשנת 132 פרץ המרד בגלוי, המורדים פעלו בשיטת פגע וברח, תוך ניצול היכרותם את השטח בתחילה זכו המורדים להצלחות מרשימות שכן הפתעת הרומאים הייתה גמורה. ע"פ גירסה אחת גם ירושלים נכבשה ע"י בר כוכבא והמורדים. ובר כוכבא הכריז על עצמאותה של יהודה, והיה למנהיג צבאי ומדיני. הישג זה בא לידי ביטוי במטבעות שנטבעו בתקופת המרד ועליהן כתובות הנושאות את השם 'ירושלים'. כנראה המורדים שלטו בירושלים בשנתיים הראשונות של המרד 132-134 (לסה"נ), ואז הרומאים כבשו אותה מחדש. לעומת זאת יש חוקרים הסבורים כי ירושלים לא נכבשה כלל על ידי המורדים, וכי הכתובות שעל מטבעות המרד: "שנה א לגאולת ירושלים" או "לחירות ירושלים" - הן ביטוי לרצון לגאולה ולשאיפה לעתיד. ע"פ גישה זו בשנתיים הראשונות לא הצליחו הרומאים לדכא את המרד שכן המורדים לחמו במלחמת גרילה באזור ההר דבר שהיקשה על הרומאים. אבל לוחמיו של בר כוכבא לא הצליחו לכבוש את ירושלים ולהילחם בלגיון העשירי.
- 3. המתקפה הרומאית ודיכוי המרד:-** בשלב זה של המרד התנהלה המלחמה בין המורדים ובין יחידות הצבא הרומי שהגיע מכל רחבי האימפריה ככוח עזר לשני הלגיונות שכבר היו בארץ. בראש היחידות שהגיעו מאירופה עמד אחד המצביאים הרומיים הגדולים - **יוליוס סוורוס**. לאחר שנתיים, ותוך שנה דחק את המורדים לביתר והביא למפנה במלחמה לטובת הרומאים והצליח לאט-לאט להכניע את המורדים ולדכא את המרד. למרות הכוח הרב שעמד לרשותו בחר סוורוס לא להתנגש חזיתית עם

המורדים והעדיף ראשית להילחן בבסיסי המורדים ובמבצרים שבהם התבצרו ואח"כ עבר לכתר את כל הערים וכבשאותן. סוורוס עבד באיטיטת ובסבלנות

4. **נפילת ביתר: 135 לספירה- השלב האחרון -כיבוע מעוזם האחרון של לוחמי בר כוכבא .** בעיר התרכזו פליטים רבים ולוחמים - ובראשם בר כוכבא עצמו הרומאים הטילו עליה מצור כבד, הקיפו אותה בסוללות עפר וניתקו אותה מאספקת המים והמזון. לאחר מצור ממושך (כנראה חצי שנה) נפלה ביתר בשנת 135. הרומאים פרצו לעיר וערכו טבח אכזרין לפי המסורת היהודית - בתשעה באב, היום שבו חרב בית המקדש,]. בר כוכבא מת בביתר. (יש שאומרים שחכמים הרגו אותו אחרי שגילו שהוא לא מלך המשיח). נפילתה ציינה את דיכוי מרד בר כוכבא . גם נפילתה של ביתר נתפסה במסורת היהודית כאסון לאומי

15- הצג את תוצאותיו הראשונות של המרד –לטווח קצר

החורבן שהביא מרד בר כוכבא, נתפס בהיסטוריה היהודית כחמור אף יותר מהמרד הגדול.

זהו אחד האסונות הגדולים הלאומיים על העם היהודי :

מבחינה דמוגרפית - למעלה מחצי מיליון יהודים נהרגו, כתוצאה מהטבח שערכו הרומאים ביהודים, רבים נספו במחלות וברעב, רבים נלקחו בשבי ונמכרו לעבדות. יהודה התרוקנה מתושביה. ואזור יהודה שם נערכו הקרבות נחרב וננטש ומרכז הישוב היהודי מעתה התרכז בעיקר בגליל . כמו כן, רבים עזבו את הארץ וזו הפעם הראשונה שמספר היהודי הפך למיעוט בארץ.

בטווח הארוך אבד מעמד הבכורה שהיה ליהודי הארץ, וכן אבדה מרכזיותה של ארץ ישראל בחיי היהודים בעולם.

תוצאות מדיניות-לאומיות : שינוי במעמדה המשפטי של יודיאה: שמה שונה מפרובינקיה יודיאה לסוריה

פלסטינה. במטרה לטשטש כל סממן לאומי יהודי ולעקור כל זיקה וזכר של קשר בין היהודים לבין ארץ ישראל, ולעצב את יהודה כפרובינקיה בעלת אופי הלניסטי ולמחוק את אופיה היהודי.

ירושלים הפכה למושבה רומית הלניסטית בשם איליה קפיטולינה. הוקם בה מקדש אלילי במקום בית המקדש . נאסר על היהודים להתיישב בירושלים ובסביבותיה, ורק פעם בשנה – בט' באב, הורשו היהודים להיכנס ולבכות למראה החורבן.

ובאופן כללי נעקרו החיים הלאומיים של היהודים בארץ. כמו כן, כישלון המרד שם קץ גם , לניסיונם של היהודים למרוד ברומא באופן צבאי ולהשלים עם השלטון הרומי בארץ

תוצאות כלכליות: כתוצאה מחורבן אזור יהודה שהתבטא בהרס ישובים ואדמות, נגרם הרס כלכלי. כמו

כן הפקעת האדמות מצד רומא ומסירתם לנוכרים וכן המיסים הכבדים המשיכו להכביד על היהודים.

תוצאות דתיות - גזירות השמד: הרומאים הטילו שורה ארוכה של גזירות דת על היהודים הידועות בשם "גזירות השמד". הגזירות אוסרות על קיום מצוות וקובעות כי כל העובר עליהן יוצא להורג. מטרת הגזירות הייתה לעקור את החיים הלאומיים בא"י גזירות נגד בתי הדין והשיפוט היהודי, ביטול השיפוט היהודי: לדוגמא, גזירה האוסרת על הסמכת חכמים, שמטרתה ביטול השיפוט. פגיעה במסגרת בתי המשפט היא גם פגיעה באוטונומיה והעצמאות היהודית.

1. **גזירות על סגירת בתי כנסת ואיסור לימוד תורה ברבים:** מדובר כאן בגזירות אשר אוסרות התקהלות ברבים.
2. **גזירות על איסור קיום מצוות:** אין לקרוא בתורה, אין לקרוא קריאת שמע, איסור הנחת תפילין, איסור על התקנת מזוזה, איסור אכילת מצה, איסור ישיבה בסוכה ונטילת לולב, איסור על הדלקת נר חנוכה, איסור לבישת ציצית וכד'.

16 הצג את דמותו של בר כוכבא כפי שעולה מהמקורות

שמעון בר כוכבא היה המפקד הצבאי והמנהיג המדיני של המרד. בתעודות רשמיות ובאיגרות מתקופת המרד נקרא בר כוכבא בשם "נשיא". מעט מאוד ידוע על תכונות האופי של בר כוכבא, ומקורות שונים תארוהו באופנים שונים. בספרות חז"ל מתואר בר כוכבא כגיבור בעל כוחות פיזיים יוצאי דופן, אדם קשה, תקיף ומהיר חימה (כעס) שהנהיג בצבאו משמעת חמורה. בין השאר מסופר כי כל לוחם בצבאו חויב לכרות אצבע אחת על מנת להוכיח את אומץ ליבו. מצביא ואיש מדינה מוכשר בעל כושר ארגון ואחריות לאומית. כמו כן עולה הקפדתו היתרה שלו ושל אנשיו על שמירת קיום מצוות היהדות. בתעודות ששרדו הוא תואר בשם "נשיא ישראל".

שמעון בר כוכבא נזכר בספרות חז"ל בשמות בן כוזבה, בר כוסיבא. נראה שהכינוי "בר כוכבא" ניתן לו עפ"י הכתוב "דרך כוכב מיעקב" (במדבר כב', יז'), הרומז לפי חז"ל למשיח. במסורות חז"ל קיימות עדויות כי רבי עקיבא נהג לומר על בר כוכבא: "זה מלך המשיח."

רבי עקיבא ראה בו מלך המשיח, ובדמותו של בר כוכבא, ראה כמי שיממש את התקוות להתגשמות הגאולה. רבי עקיבא תמך בו מתוך אמונה, שאין ברירה אלא למרוד ברומאים. המניעים המשיחיים של המרד מסבירים את נכונות המורדים לצאת למרד אף על פי שמלכתחילה סיכוייהם להכריע את רומא היו נמוכים. מתוך תפיסה משיחית האמינו המורדים כי האל הוא שיכריע את המאבק ולא גודל הכוח הצבאי ואיכותו. אחרי כישלון המרד זכה שמעון בכינוי הלא מחמיא – בר כוזיבא מלשון מאכזב. אפשר לראות במרד בר כוכבא מלחמת שחרור של העם, אבל ייחודו של המרד באישיות שעמדה במרכזו - שמעון בר כוכבא.